

# BMM Student Award 2016

## Minimalistisch ontwerp: een onderzoek naar de consequenties van de toenemende trend van minimalisering in productontwerp

Tijdens de BMM voorjaarsvergadering in Brasschaet is de BMM Student Award uitgereikt door juryvoorzitter Maarten Haak. De jury van de BMM Student Award bestaat uit de redactie van het BMM Bulletin. De auteur van de winnende scriptie ontvangt een bedrag van EUR 1000. De inzendingen zijn beoordeeld op de volgende criteria:

- Heeft de scriptie een heldere analyse/ structuur
- Wordt tot juridische vragen aangezet
- Wordt de eigen mening weergegeven
- Is de scriptie goed geschreven

De jury heeft de scripties met belangstelling gelezen. Uit de vijf inzendingen is op basis van deze criteria een shortlist van twee kanshebbende scripties gemaakt, te weten: van Janneke de Grood en van Mike Landerbarthold.

### Juryrapport

Janneke de Grood schreef een scriptie over de toepassing van de 'sub a' actie bij import van originele merkproducten van buiten de Europese Unie. Geldt dan ook het vereiste dat sprake is van afbreuk aan een merkfunctie? Uit de zaak Converse/Schoenenreus blijkt dat bij parallelimport veelal zonder meer een merkinbreuk wordt aangenomen. Afbreuk aan een merkfunctie wordt dan niet meer besproken. Moet er niet verschil gemaakt worden tussen parallelimport en handel in counterfeit producten? Moet dit consequenties hebben voor de bewijslast van de merkhouder? De goodwillfunctie kan volgens De Grood uitkomst bieden. Het is een overzichtelijk geschreven scriptie. Op twee punten heeft de jury een aanbeveling: het kan nog net iets puntiger worden geformuleerd en een uitgebreider eigen opvatting is welkom. De scriptie krijgt een eervolle vermelding.

De winnende scriptie heeft als onderwerp Minimalistisch ontwerp: een onderzoek naar de consequenties van de toenemende trend van minimalisering in productontwerp. De auteur stelt in zijn prikkelende scriptie de vraag of het wel nodig is om een 'less is more' ontwerp auteursrechtelijk te beschermen. Vanuit het rechtvaardigheidsperspectief (creativiteit moet worden beloond) is dat terecht, maar

daar waar de vorm raakt aan de techniek wordt de vrijheid van andere ontwerpers te zeer beperkt. Daarbij komt dat niet de creativiteit, maar de originaliteit bij de kwalificatie vooropstaat. Bij minimalistische ontwerpen is lastig om te bepalen waarin de originaliteit van het voortbrengsel schuilt. De rechter zou dan al gauw op zoek gaan naar ordeningen van niet-originele elementen, waardoor het risico van ideebescherming op de loer komt te liggen. Aan de hand van de vele Stokke-zaken betoogt de auteur dat de beschermingsomvang van minimalistische vormen te ruim is. De apparaatgerichte leer zou beter zijn dan de resultaatgerichte leer die de Hoge Raad in Stokke/Fikszo oarmde. Hij pleit voor verwatering van het auteursrecht: als een werk veel is nagevolgd, is er niks tegen dat de beschermingsomvang daardoor krimpt. Ook de beschermingsduur van 70 jaar na de dood van de maker moet op de schop. En de verhoogde drempel voor vormgevingsauteursrecht zoals in Duitsland en het Verenigd Koninkrijk zou ook Nederland tot voorbeeld kunnen dienen. Juist de prikkelende stellingen zetten de lezer aan tot nadere gedachtevorming. Daarmee stijgt deze scriptie met kraakheldere structuur uit boven de andere inzendingen. De jury wenst Mike Landerbarthold van harte geluk met de BMM Student Award 2016.

Hieronder volgt een samenvatting van de winnende afstudeerscriptie:

### Minimalistisch ontwerp: een onderzoek naar de consequenties van de toenemende trend van minimalisering in productontwerp<sup>1</sup>

Wie om zich heen kijkt, ziet in alledaagse objecten minimalistische vormgeving terug. Deze objecten bestaan enkel uit basale vormen en vertonen geen of zeer weinig decoratieve elementen. Blijkbaar wordt minimalistische vormgeving gewaardeerd, gezien de grote rol die het speelt in het hedendaagse leven. Om aan te haken bij het succes van het minimalisme, streven allerlei ontwerpers er tegenwoordig naar om voortbrengselen zo simpel (of 'strak') mogelijk te ontwerpen. Waar vaak niet bij wordt stilgestaan, is dat ontwerpers zichzelf zo wegcijferen omdat hun creatieve inbreng niet meer is te zien aan het uiterlijk van de door hen gecreëerde

voortbrengselen. Dat levert problemen op voor het auteursrecht, dat juist het creatieve uiterlijk van voortbrengselen tracht te beschermen.

### Het auteursrecht en het minimalisme

De ratio van het auteursrecht is tweeledig: enerzijds dient het de economische en morele belangen van de maker te beschermen. Anderzijds spelen er overwegingen van maatschappelijke wenselijkheid mee: ook een maatschappij als geheel heeft er baat bij dat individuele makers gestimuleerd worden om werken te creëren. Afdwingbaar auteursrecht moedigt immers inspanningen en investeringen op het gebied van onstoffelijke voorwerpen aan en draagt zodoende bij aan de verdere ontwikkeling en verspreiding van kennis en cultuur.<sup>2</sup> Over een hoop voortbrengselen kunnen we zonder al te veel na te denken zeggen dat zij creatief zijn en blijk geven van geestelijke inspanning omdat dat simpelweg blijkt uit hun uiterlijk. Vaak zijn dit voortbrengselen met een grote culturele waarde die bovendien tot stand zijn gekomen door groot vakmanschap. Er heerst geen twijfel over de vraag of een schilderij van Rembrandt, literatuur van Kafka of muziek van Mozart auteursrechtelijk beschermd zou moeten worden. Vanuit de ratio van het auteursrecht bekeken is dit dan ook logisch.

Bestudering van minimalistische voortbrengselen leert dat er een paradox te bemerken is in het kader van het auteursrecht hierop. Een voortbrengsel kan immers enorm creatief zijn, een zeer grote culturele waarde dragen, of het resultaat zijn van veel geestelijke inspanning, terwijl het uiterlijk ervan zeer minimalistisch is. In sommige gevallen zijn voortbrengselen juist creatief omdat deze minimalistisch zijn ontworpen.<sup>3</sup> Het kan met andere woorden dus zijn dat de toonbare geestelijke inspanning en de werkelijke geestelijke inspanning van de maker in het werk uit elkaar lopen. Het auteursrecht beschermt strikt genomen alleen het uiterlijk van een voortbrengsel, en niet de gedachte erachter of de inhoud ervan. Het kan echter strijdig zijn met de ratio van het auteursrecht om minimalistische voortbrengselen hiervan uit te sluiten, puur door hun simpele uiterlijk.

Het meest in het oog springende voorbeeld van jurisprudentie over minimalistische vormgeving in Nederland is de reeks Stokke-arresten<sup>4</sup>. De arresten uit deze reeks zijn in 2013 door de Hoge Raad gewezen, en zien op een ergonomische kinderstoel met minimalistische vormgeving, de Tripp Trapp-kinderstoel (hierna: 'Tripp Trapp'). Sinds de jaren '70 is de Tripp Trapp op de markt en het is een commercieel succes gebleken: zo zijn er wereldwijd meer dan 9 miljoen exemplaren van deze stoel verkocht. De stoel is tegenwoordig niet meer weg te

denken uit de huiskamer van moderne gezinnen met kinderen en heeft dan ook enkele internationale onderscheidingen gekregen.

### Stokke en het werkbegrip

Alleen 'werken' in de zin van de Auteurswet kunnen voor auteursrechtelijke bescherming in aanmerking komen. Art. 1 Aw spreekt over een 'werk van letterkunde, wetenschap of kunst'. Vast staat echter dat een werk niet *per se* letterkundig, wetenschappelijk of kunstzinnig van aard hoeft te zijn. Om een werk te kunnen zijn in de zin van de Auteurswet, moet het voortbrengsel een eigen oorspronkelijk karakter hebben en het persoonlijk stempel van de maker dragen. Er is een theoretisch punt vanaf waar men zegt dat het voortbrengsel een werk is in de zin van het auteursrecht, de zgn. werkdrempel. Deze drempel kan worden gepasseerd als een voortbrengsel voldoende originele<sup>5</sup> trekken heeft. Niet voor auteursrechtelijke bescherming in aanmerking komt vormgeving die technisch is<sup>6</sup>, of het gevolg is van een bepaalde stijl<sup>7</sup> of idee. De werkdrempel ligt laag in Nederland. In veel gevallen wordt immers zonder veel aarzeling aangenomen dat een voortbrengsel een eigen oorspronkelijk karakter heeft en het persoonlijk stempel van de maker draagt, en daarmee een werk in de zin van de Auteurswet kan vormen. Dit geldt voor werken van verschillende aard: zelfs voor (normaal gesproken zeer functionele) gebruiksvoorwerpen blijkt het niet lastig te zijn om onder auteursrechtelijke bescherming te vallen. Voor minimalistische gebruiksvoorwerpen kan dit problematisch zijn, aangezien zij bestaan uit zowel originele als niet-originele elementen. Aangezien slechts de originele elementen in een werk ervoor zorgen dat de werkdrempel kan worden gepasseerd, dient er vastgesteld te worden welke deze elementen zijn. Op zich zou dit geen probleem zijn, ware het niet dat de combinatie van niet-originele elementen ook origineel kan zijn. Dit maakt dat er zowel naar originele elementen an sich, de combinatie van originele elementen, als de combinatie van niet-originele elementen (of de combinatie van al het hiervoor genoemde) kan worden gekeken om te bepalen of een voortbrengsel de werkdrempel kan passeren. Het wordt dan schier onmogelijk voor een rechter om deze originaliteit te rationaliseren, waardoor hij deze mijns inziens sneller zal baseren op een rechtsgevoel.

Mijns inziens is dit laatste ook gedaan in de Stokke-arresten. Er is immers wel erg gemakkelijk aangenomen dat de Tripp Trapp een werk is. Er wordt dan ook het volgende overwogen: "Partijen zijn het erover eens dat de Tripp Trapp in 1972 een baanbrekend ontwerp was en dat daaraan auteursrechte-

2 J.H. Spoor, D.W. FVerkade, D.J. G.Visser, 'Auteursrecht: auteursrecht, naburige rechten en databankenrecht', Deventer: Kluwer 2005, p 10.  
3 Denk hierbij bijvoorbeeld aan ontwerpen van Apple of kunst van Barnett Newman.  
4 Zie HR 22 februari 2013 ECLI:NL:HR:2013:BY1529 (Stokke/H3 products), HR 12 april 2013 ECLI:NL:HR:2013:BY1532 (Stokke/

Fikszo) en HR 12 april 2013 ECLI:NL:HR:2013:BY1533 (Hauck/Stokke).  
5 Originaliteit staat in dit kader voor dat wat voldoet aan de werktoets.  
6 HR 16 juni 2006 IEPT20060616 (Lancôme v Kecofa).  
7 Zie HR 28 juni 1946, NJ 1946, 712 (Van Gelder/Van Rijn).

<sup>1</sup> Dit artikel betreft een samenvatting van de door de schrijver gecreëerde afstudeerscriptie waarvan de volledige versie is te raadplegen via <http://www.ie-forum.nl/artikelen/bmm->

[student-award-2016-voor-scriptie-mike-landerbarthold-over-minimalistisch-ontwerp](http://www.ie-forum.nl/artikelen/bmm-student-award-2016-voor-scriptie-mike-landerbarthold-over-minimalistisch-ontwerp).

lijke bescherming toekomt. Het succes van de Tripp Trapp is niet alleen gelegen in de onderscheidende vormgeving, doch met name ook in de praktische bruikbaarheid van de stoel." Zonder de bestaande vereisten door te lopen, wordt dus aangenomen dat de Tripp Trapp een werk is, en het zijn van een werk wordt zelfs in één adem genoemd met het succes van de stoel. De Hoge Raad had daarnaast best wat kritischer kunnen zijn op de restricties aan het werkbegrip, en deze beter kunnen toepassen op de Tripp Trapp. Als hij tot het oordeel was komen dat de Tripp Trapp te technisch van aard zou zijn, dan had ik daar niet raar van opgekeken: de vele elementen die de stoel maken hebben immers overduidelijk een technische functie. Ook is aangevoerd dat de Tripp Trapp als onderdeel van een 'Scandinavische' (lees: minimalistische) stijl geen auteursrechtelijke bescherming toe kan komen en hier is zonder veel motivatie aan voorbij gegaan. Wat ik me bovendien afvraag, is of de rechtsprekende instanties misschien niet te veel *het idee* van de stoel hebben willen beschermen.

#### Stokke en de beschermingsomvang van werken

Ook de beschermingsomvang van werken en minimalistische vormgeving blijkt geen gelukkige combinatie te zijn. Een te ruime beschermingsomvang kan immers met zich meebrengen dat de maker van dit werk te snel een monopolie hierop verkrijgt, en een te enge beschermingsomvang dat de maker niet genoeg wordt beloond voor zijn creatieve prestatie. Zowel te enge, als te ruime toekenning van auteursrecht kan derhalve *contra rationem* werken. Dit probleem wordt steeds groter naarmate voortbrengselen minimalistischer zijn vormgegeven. Uit de jurisprudentie blijkt dan ook dat het lastig is voor rechters om rechtvaardig recht te spreken, aangezien het vaak kiezen tussen twee kwaden is. Het lijkt erop dat de rechter oog heeft voor de bescherming van de maker<sup>8</sup>, maar toch vaak wel inziet dat er bij gebruiksvoorwerpen een kleine beschermingsomvang hoort.<sup>9</sup> In Stokke/Fikszo en in Hauck/Stokke werd inbreuk aangenomen, waarbij ik me afvraag of het wenselijk is om een cursieve L-vorm en twee schuine staanders<sup>10</sup> te monopoliseren voor zo een lange tijd. Mijns inziens is de rechter in de bovengenoemde arresten te ver gegaan door inbreuk aan te nemen, en heeft hij te veel naar het belang van de maker gekeken.

#### Het grotere probleem en enkele oplossingen

In het auteursrecht dient sprake te zijn van een balans, waar de maker rechtvaardiging krijgt voor het scheppen van zijn werk en anderen door het bestaan van zijn auteursrecht niet te veel worden beperkt in hun vrijheden zodat het auteursrecht een ideale situatie creëert waarin een optimale verspreiding van kennis en cultuur plaatsvindt.<sup>11</sup> Het is onmogelijk vast te stellen of deze balans bestaat bij bijvoorbeeld een bepaalde beschermingsduur, beschermingscriteria of welke concrete omstandigheid dan ook. Er zijn echter ontwikkelingen gaande die er op wijzen dat het auteursrecht steeds 'zwaarder' aan het worden is, wat met zich meebrengt dat de auteursrechtelijke weegschaal in onbalans aan het raken is. In het algemeen wordt deze problematiek aangeduid als *de uitdijning van het auteursrecht*.<sup>12</sup> Deze uitdijning is enerzijds het gevolg van implementatie van Europese regelgeving<sup>13</sup> en anderzijds van een lijn in de Nederlandse jurisprudentie waarin auteursrecht op steeds gemakkelijker en steeds op meer voortbrengselen wordt toegepast.<sup>14</sup>

Voor dit artikel volsta ik met het kort noemen van een aantal mogelijkheden die de auteursrechtelijke balans enigszins kunnen herstellen. Ten eerste kan slaafse nabootsing mijns inziens vaker als vangnet fungeren en een goede reden zijn om creativiteit te beschermen en auteursrechtelijke monopolies te voorkomen. Ten tweede kan het mogelijk achten van verwatering in het auteursrecht een concretere toets vormen en derhalve monopolievorming verminderen. Het verkorten van de beschermingsduur van het auteursrecht is een derde goede oplossing, en is ook vooral logisch gezien de historie van de huidige beschermingsduur.<sup>15</sup> Ten vierde zou een LWK-toets een goede oplossing kunnen zijn. Met deze toets bedoel ik dat een rechter voortbrengselen zou kunnen gaan toetsen op hun culturele waarde, door te overwegen of deze onderdeel zijn van de letterkunde, wetenschap of kunst. Dat momenteel niet wordt getoetst op culturele waarde vind ik opmerkelijk: in het allereerste artikel van de Auteurswet is immers bepaald dat het auteursrecht ziet op werken van letterkunde, wetenschap of kunst. Daarnaast is de ratio van het auteursrecht (onder andere) om de verspreiding van *kennis en cultuur* te waarborgen. Om deze reden zou ik graag willen pleiten voor de LWK-toets, omdat deze er mijns inziens toe zou kunnen leiden dat beter

wordt aangesloten bij de ratio van het auteursrecht. Tenslotte kan het afschaffen van auteursrecht op gebruiksvoorwerpen een oplossing bieden. In Nederland vinden we het zeer vanzelfsprekend dat gebruiksvoorwerpen auteursrechtelijke bescherming toekomen, maar in andere landen is dit absoluut niet het geval. Zo geldt er in Duitsland en in het Verenigd Koninkrijk een hogere beschermingsdrempel voor industriële vormgeving dan voor andere voortbrengselen.<sup>16</sup> De Verenigde Staten hebben naar verluidt een nog hoger beschermingsdrempel; auteursrecht op gebruiksvoorwerpen is daar slechts mogelijk als de esthetische elementen van de functionele aspecten te onderscheiden zijn.<sup>17</sup> Een goed alternatief voor auteursrecht op gebruiksvoorwerpen is mijns inziens het modellenrecht, dat een kortere beschermingsduur heeft en bovendien een duidelijkere scheiding tussen vormgeving en techniek kent.<sup>18</sup>

#### Conclusie

Auteursrecht op minimalistische vormgeving blijkt een zorgenkindje te zijn. Voor het zijn van een werk moet het voortbrengsel een eigen oorspronkelijk karakter hebben en het persoonlijk stempel van de

maker dragen. Doel van het auteursrecht is creativiteit te verspreiden, en creativiteit is bij minimalistische vormgeving lastig weer te geven, met het gevaar dat rechters niet meer goed in staat zijn om hierover te kunnen oordelen. De restricties aan het werkbegrip doen zich daarnaast veelvuldig voor. Zo zullen technische voortbrengselen wellicht onder de techniekrestrictie kunnen vallen en daarnaast wordt het minimalisme wel eens als stijl omschreven, wat veel discussie met zich mee kan brengen. Voortbrengselen met een geringe originaliteit zullen bovendien als idee kunnen worden bestempeld, waardoor rechters ook met deze restrictie te maken krijgen. Voor rechters blijkt dat het lastig is om rechtvaardig recht te spreken, en zij lijken vaak te moeten kiezen uit twee kwaden aangezien zowel te enge als te ruime toekenning van auteursrecht strijdig met de ratio hiervan kan zijn. Minimalistische vormgeving kan daarbij bij aan een uitdijnd auteursrecht, wat onwenselijk is omdat dit de auteursrechtelijke balans (verder) uit evenwicht brengt. Deze (al dan niet impliciete) auteursrechtelijke gevolgen van de toenemende trend van minimalisering in ontwerp zijn niet wenselijk te noemen.

8 Zie in dat kader bijvoorbeeld Rechtbank 's-Gravenhage 19 maart 2003, LJN:AR4550 (Milenco Double Step).

9 Vgl. Hof 's-Hertogenbosch 17 juni 2003, BIE 2004, 45 (Stapelbare tuinstoelen I), Rb. Den Haag 10 juni 2008, BIE 2009, 65 (Frame/Bêta), Rb. Breda 16 juli 2008, ECLI:NL:RBBRE:2008:BD7527 en Rb. Den Haag 18 december 2009, IEPT20091218.

10 Dit zijn de elementen die volgens de rechtsprekende instanties origineel waren in de Tripp Trapp.

11 Zie bijv. de preambule bij het WIPO copyright Treaty: "Recognizing the need to maintain a balance between the rights of authors and the larger public interest, particularly education, research and access to information, as reflected in the Berne Convention."

12 Zie Chr.A. Alberdingk Thijm, 'Privacy vs auteursrecht in een digitale omgeving', Amsterdam: IVIR, 2001, p. 13. De woorden 'uitbreiding' en 'uitdijning' zijn in het kader van deze scriptie inwisselbaar. Zie daarnaast Hugenholtz 2008, waarin de schrijver

ook aangeeft dat de uitdijning van het auteursrecht problemen met zich mee kan brengen.

13 Denk hierbij bijvoorbeeld aan Richtlijn 93/98/EEG van de Raad van 29 oktober 1993 betreffende de harmonisatie van de beschermingstermijn van het auteursrecht en van bepaalde naburige rechten, die de duur van het auteursrecht aanzienlijk heeft verlengd.

14 De grootste mijlpalen in dit kader zijn HR 24 februari 2006, IEPT20060224 (Technip Kinetisch Stroomschema) m.nt. Quaadvlieg; AMI 2006, p. 153 en HR 16 juni 2006 IEPT20060616 (Lancôme v Kecofa) m.nt. Hugenholtz; IVIR 2006.

15 Europese harmonisatie bracht immers met zich mee dat uitgegaan moest worden van het hoogste beschermingsniveau in Europa. In Duitsland was er een beschermingsduur van 70 jaar na dood van de maker. Probleem daarbij was alleen dat er zwaardere beschermingscriteria golden in dit land.

16 T. Cook, 'The Cumulative Protection of Designs in the European Union in the Role in such Protection of Copyright', Journal of Intellectual Property Rights 2013/18, p. 83 – 87.

17 17 U.S. Code § 101 – Subject matter and scope of copyright. Dit wordt ook wel de *useful article-leer* genoemd.

18 HvJEG 18 juni 2002, NJ 2003, 481 (Philips/Remington) m.nt. Quaadvlieg; IER 2002, 42.